

necessario supponit 1. certam legis formulam et 2. defectum aliquem in ipso legislatore, qui non omnia providere aut non omnia satis accurate secundum mentem suam exprimere potuerit. At neutrum in lege naturali sumi potest. Non enim est certa formula concepta; multo minus legislatori, qui Deus est, defectus adscribi potest, quo statuerit normam, quae aliquid contra mentem suam contineat, atque subsequenti aliqua correctione indigeat! — Nonne igitur ratio ipsa postulat, ut illas actiones, quas in certis circumstantiis licitas judicare debemus, nunquam lege naturali vetante conclusas esse dicamus?

Articulus IV.

De regulis subsidiariis, quae usum probabilismi magis determinant.

107 Saepius jam notavimus, esse summum vocis et rei abusum, si quis quavis ratione etiam leviori et futili legem et obligationem excutere conetur, atque hunc laxum agendi modum probabilismi nomine honestare studeat. At propter talem abusum neque nomen neque principium probabilismi deserendum est, sed imprudentia et temeritas coercenda.

Scite S. Alphonsus animadvertit lib. 1 n. 83: „Confessarius, antequam aliquam opinionem amplectatur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere“ [addiderim equidem, id intelligendum esse, nisi agatur de opinionibus, quae *communiter* pro probabilibus et practice tutis habentur], „et quum ei occurrit ratio aliqua *convincens* pro tutiori opinione, cui adaequatam responsionem suppetere non aspicit, tum oppositam minus tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi favet, *modo auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis, quam rationi apparenti deferendum* juxta id, quod S. Thomas docet: Aliquis parvae scientiae magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur. II. II. q. 9 a. 8 ad 2.“

Multo minus vi probabilismi id efficitur, ut quocumque dubio de obligatione exorto, practice dici possit: „obligatio dubia obligatio nulla“, si de obligatione in se quidem constat, sed de ejus cessatione propter dubiam impletionem et ex simili causa quaestio movetur. Quod enim hucusque circa probabilismum demonstratum est, per se et primarie tantum agit de obligatione sive lege dubia existente; num vero etiam probabile sit, obligationem, quae certo exstabat, propter dubium subsequens practice cessare, *specialis quaestio* est, quae sicut ceterae particulares obligationes singillatim est pertractanda.

Quare ut hae et similes quaestiones, quae practicas quasdam regulas in applicatione frequentes exhibent, lectori patefiant, breviter sequentia subjicienda putavi, quo et falsa quaedam probabilitatis species a vera probabilitate distingui possit et argumenta plus minusve certo vel probabiliter factum aliquod probantia innotescant. Sunt fere *regulae juris* Bonifacii VIII.

I. Regula: „*In dubio melior est conditio possidentis.*“

Declaratio. Haec regula proxime indicat normam juris stricte dicti, 108 seu quod ad justitiam commutativam pertinet. Quando videlicet duo de legitima proprietate rei alicujus litigant, *si par est causa* seu probatio utriusque litigantium, standum est pro eo, qui hucusque rem possidebat. Imo adeo praevalet possessio alterius litigantis conditioni, ut rationes, quas hic graviores quidem, sed non certas pro se afferat, alterius possessio generatim vincat. — Attamen si rationes ejus, qui rem non possidet, sunt multo graviores, non ita constat, utri res addici *debeat*. Alii stant etiamtum pro possidente, alii pro eo qui multo melius jus suum probat. Prior sententia *communius* recipitur, et vix non sola in praxi tribunalium viget; posterior externa saltem probabilitate non caret, neque intrinsecus improbabilis dici potest.

At regula illa pro similitudine cum possessione rei etiam de omni quasi-possessione statuitur. Quasi-possessio enim dicitur de statu et conditione rei, quae adest vel hucusque adfuit, cui tamen dubium supervenit. V. g., si lex quaedam certe exstitit, sed supervenit dubium, num cessaverit, lex dicitur esse in possessione. Contra, si hucusque libere aliquid agere licuit, dubiumque supervenit, num forte lex contraria sit lata, in possessione esse dicitur libertas. — Sed non prorsus eodem modo regula illa extra materiam justitiae, atque in ea, intelligitur et urgetur. Videlicet:

1. In dubio negativo superveniente valet tum pro libertate, tum contra eam.

2. In dubio positivo vel probabilitate superveniente facilius valet *pro* libertate quam contra. Nam libertas non restringitur, si dubium superveniens, inquisitione facta, perseverat, etsi probabile, vel etiam probabilius est, accessisse aliquid, quod eam restringat. Attamen libertas restituitur, si valde probabile est, obligationem cessasse. Ita saltem innumeri scriptores, atque etiam S. Alphonsus in variis quaestionibus, practice tuto sentiri posse, affirmant. Cf. S. Alph. lib. 3 (al. 4) n. 112 q. III; ib n. 290.

Idem statuitur, si obligationis, quae a lege imponitur, cessatio a facto aliquo probando pendet, v. g. a lapsu temporis. Quod si positive, quamquam non cum certitudine, probatur, obligatio practice non amplius urgenda est. Ita quando feria VI. servanda est abstinentia, et ex probabili argumento, v. g. horologio, concludis, diem esse elapsam, obligatio abstinentiae cessat. Facilius etiam libertati favetur, si dubitatur, num feria V. jam in feriam VI. desierit. Nisi enim id moraliter certo contigisse appareat, non est, cur pro obligatione abstinentiae stare debeas.

Contra libertatem autem regula quasi-possessionis applicari debet, quoties de publico ordine seu de bono publico conservando agitur. Qua de re cf. Bouquillon l. c. n. 377.

II. Regula: „*Videndum est, cui incumbat onus probandi*“ (aliis verbis idem indicat ac I.).

Ex hac igitur regula iterum habes:

1. Propter solum dubium negativum prior status nunquam est mutandus, quum mutatio illa probanda sit, ratio vero negativa non probet.

2. At quae et quanta positiva probatio exigatur, ex ea sola regula nondum habes, quum aliquando certa, aliquando probabilis tantum probatio requiratur, ut statum esse mutatum dicamus. Quod ut aliquatenus determinetur, sit

109 III. Regula: „*Ut legi certae extra materiam justitiae satisfactum sit, sufficit probabilis impletio positive probata.*“

Impletio legis probabilis dici potest duplici ratione: 1. Si actio, quae lege postulatur, posita est eo modo eaque ratione, quae secundum probabilem legis interpretationem seu probabiles opiniones sufficiens putatur: *probabilitate juris* lex impleta est; 2. si actio, quae lege postulatur, num posita sit, non certo sed probabiliter tantum constat *probabilitate facti*. In priore casu ex probabilismi axioma immediate sequitur, obligationem practice desiisse, siquidem nunquam constabat, legem ad amplius aliquid obligare. In secundo casu ex legislatoris mente prudenter intellecta id colligunt scriptores, iique numero et auctoritate praestantes, neque gravis ratio ita putandi deest, eo quod mens legislatoris humanae infirmitati debeat esse accommodata. At onus nimium esset, si omnimoda certitudo in omnibus illis casibus requireretur. Lugo (*de poenit.* disp. 16 n. 58) ita loquitur: „Communiter docent omnes, (aliquem) non teneri ad confitendum (peccatum), quod probabiliter iudicat se confessum jam fuisse, quia sequitur iudicium probabile, quod sicut in aliis materiis, sic etiam in hac sufficit ad observandum praeceptum.“

Qualis vero certitudo in materia justitiae sufficiat et requiratur, melius suo loco dicetur. Hic satis est discrimen adnotasse, cur non eadem probabilitas sufficiat ad debitum justitiae commutativae extinguendum, quod sufficit ad extinguendum debitum morale honestatis. Scilicet justitia commutativa fundatur in aequalitate rei ad rem, ut tantum reddatur, quantum acceptum fuerit. Si igitur certa quantitas accepta est, non sufficit eandem quantitatem dubiam reddere, quia valor dubius non tanti valet, quanti valor certus.

110 IV. Regulae: „*In dubiis standum est pro eo, pro quo stat praesumptio.*“

Quamquam sc. pro singulari facto specialis probatio non affertur, saepe tamen aliunde sumi possunt rationes, quae suadeant, factum vel conditiones, de quibus agitur, non defuisse. V. g. ex iis, quae alias fieri solent, quae communiter fiunt, quae aliquis agere consuevit, aut eum fecisse sine injuria dubitari nequit, tanta sumitur probatio, ut eadem etiam nunc facta esse, nulla positiva probatione addita, vel probabiliter, vel cum lata quadam certitudine affirmari possit.

Ita in dubio, num Superior in materia ceteroquin suae jurisdictioni subjecta juste praecipiat, praesumptio est pro Superiore; quum ad finem alicujus horae divini officii deveneris, nec recorderis, omniane recitaveris, in hac dubitatione, si alias recte recitare consuevistis, praesumptio est pro te, omnia recte recitata esse, neque ultra obligaris.

NB. Praesumptio nihilominus potest aut certa probatione, aut vehementi suspicionem contrarii vi sua destitui.

V. Regula: „*In dubio judicandum est ex ordinariis contingentibus.*“

Haec regula tantummodo particularis applicatio regulae prioris est, siquidem ex ordinariis contingentibus praesumptio aut probabilitatem aut moralem certitudinem generans oritur¹.

¹ Juvat referre, quae Reuter t. 3 n. 450 de praesumptione disputat. Praesumptio definitur „*Anticipata de re dubia opinio ex argumentis et indiciis vi cir-*

VI. Regula: „*Factum non praesumitur, sed probandum est.*“ 111

Factum *principale*, quod in jus adducitur, probari debet, v. g. crimen cujus aliquis accusatur, contractus quem aliquis se fecisse contendit. — Sed:

„*Quod de jure faciendum erat, in dubio factum seu recte factum esse praesumitur.*“

Sc. hoc principium valet de rebus *accessoriis*; quilibet enim praesumitur etiam ea fecisse, quae illius facti principalis quasi complementum sunt, eo quod vel ordinarie fieri solent, vel faciendi obligatio erat, vel agenti erant favorabilia (videlicet quilibet praesumitur recte et bene, prudenter et constanter, sibi utiliter agere et egisse, nisi contrarium probetur); contra

„*Nemo praesumitur malus, donec probetur.*“ — Certa quaedam hujus regulae VI. applicatio vel consequentia est haec: „*In dubio standum est pro valore actus.*“

Nimirum si de substantia actus constet, praesumitur, eum ita factum esse, uti oportebat. Atque ita *pro* libertate iudicatur, ne diutius obligatio aliqua sustineatur; sed etiam *contra* libertatem, si agebatur de actu publico, qui ad relationem juridicam atque debitum aliquod inducendum tendebat. Sic standum est pro valore confessionis in dubio de dolore, ne *obligatio* repetendae confessionis imponatur (aliud vero dicendum, si quaestio deducitur ad valorem absolutionis seu reconciliationis cum Deo certo quaerendae, praecipue in mortis articulo — eatenus scil. in dubio dolore etc. non est standum pro valore actus, sed actus repetendus est, ut sit *certo* validus). Ita etiam standum est pro valore matrimonii similiumve contractuum *contra* libertatem, ne bonum publicum periclitetur (cf. reg. I). Alias vero si prudens dubitatio de valore actus existit, pro illo standum non est *contra* libertatem, quia dubia obligatio nulla.

VII. Regula: „*In dubio favores sunt ampliandi, odia restringenda.*“ 112
i. e. benigniora praeferenda sunt.

At ne falso intelligantur favores contra legislatoris mentem, hic in antecessum notandum est, quod suis locis magis evolvetur, odiosa esse non

cumstantiarum frequenter evenientibus desumpta. Quae si exprimitur in ipsa lege scripta, dicitur *praesumptio juris*; si autem ex se a iudice vel viro prudenti concipitur, *praesumptio hominis* vocatur. Sic in lege canonica praesumptio juris saepius occurrit, ut l. 2 tit. 5 cap. 2 (*de restitut. spol.*) in 6, decretal. l. 3 tit. 43 cap. 3 (*de presbyt. non bapt.*) in fine — quod tamen nostris temporibus non amplius ita ubique sumi potest —, c. unic. (*de despons. impub.*) l. 4 tit. 2 in 6, quando expressio adhibetur „*videtur, intelligitur, creditur, arbitror, conjectura est*“. Fundamenta autem praesumptionis sunt: 1. *Qualitates naturales*, quae si *solent* inesse, in quolibet inesse praesumuntur, ut amor mutuus inter parentes et filios, immaturum iudicium in minoribus; a quibus natura abhorret, praesumuntur non adesse, ut turpis amor inter proxime cognatos. 2. *Qualitates acquisitae*, quae communiter in certo genere hominum habentur, adesse praesumuntur, ut ordinaria scientia eorum, quae ad munus spectant, in quo quis constitutus est. 3. *Tempus et locus*: ex quo fundamento praesumitur, aliquem recordari, quae brevi antea egit vel conspexit; eum scire res notabiles, quae in vicinia geruntur etc. 4. *Favor juris*: ex quo praesumitur semper in favorem matrimonii, libertatis, in favorem pietatis, morum honestatis; ita ut actionem vel dispositionem voluntatis in dubio semper sic interpretari debeamus, ut non evadat peccaminosa, atque si de homine catholico agitur, ut non sit deformis a *majori* honestate et pietate. (Unde habes principium, cur dispositiones ultimae voluntatis sic intelligantur, ut magis favorabiles sint causis piis.)

tantum 1) quae libertatem constringant, vel 2) poenam inducant, sed etiam 3) quae jus tertii laedant, vel — communiter saltem — 4) quae juri communi opponantur. Quare *multae dispensationes et privilegia* (praecipue personalia) inter *odiosa* collocantur, quamquam favorem videntur continere: de quibus infra fusius. Favorabilia quae sint, ex oppositione per se innotescit.

VIII. Regula: „*In dubio, quod minimum est, tenendum.*“

Haec est regula pro eorum interpretatione, quae odiosa sunt.

IX. Regula: „*In dubio pars tutior sequenda est.*“

Haec regula restringitur 1) ad casus dubii practici et 2) ad ea, in quibus effectus aliquis seu finis *certo* obtinendus est, ita ut dubio et probabilitate fini obtinendo non sit satis consultum. (Cf. quae supra dicta sunt de iis, quae saepe *prae*ve solvi oporteat, antequam probabilismus munere suo fungi possit.)

Articulus V.

Quaedam de practico usu probabilismi monita.

§ 1.

112a I. *Quaestio: Quae sit practica distinctio inter probabilitatem juris et facti.*

R. Summum principium probabilitatis proxime et directe pronuntiat de probabilitate juris. Num et quando in probabilitate facti in favorem libertatis agere liceat, pendet ab eo, utrum probabilitas facti ad juris probabilitatem secundum n. 82 reduci possit, an non. Quod modo obtinet, modo non obtinet. Hinc etiam videmus in ejusmodi quaestionibus, quae in facti probabilitate proxime nituntur atque inde ad juris probabilitatem deduci debent, etiam inter eos scriptores, qui pure et nude probabilismum tuentur, esse opinionum discrepantiam. Quando in specialibus causis solutio inde petenda est, id in decursu libri notabimus; hinc tamen generales quasdam theses statuere vel ex supra dictis, praecipue art. IV., possumus colligere.

1. Factum promulgationis dubium producere juris probabilitatem in favorem libertatis, n. 91 satis probatum est.

2. Abrogatio legis, iudicio peritorum probabilis, — quod iudicium sane in factis nititur —, obligationem practicae aufert. — Remitto hoc loco ad n. 101 et 108.

3. Si de legis existentia dubitatur non dubio doctrinali, sed particulari ignorantia circa factum lationis, promulgationis, extensionis legis, atque post inquisitionem pro circumstantiis seriam et diligentem dubium solvi nequit: quando alia damna vel mala non sequuntur, obligatio non aderit, vel saltem erit subjectiva excusatio a lege implenda. Nam sumere rationabiliter debemus, hanc esse mentem legislatoris, ut nolit in tali casu obligationem sustinere, sed velit potius, si opus sit, dispensare.

4. Si impletio legis certo existentis probabiliter facta est: extra causas justitiae aliorumve damnorum obligatio censetur extincta secundum ea, quae n. 109 exposita habes.

§ 2.

II. *Quaestio: Quomodo homo procedere possit et debeat, ut in dubio 113 practicum dictamen pro libertate sibi efformet.*

Complura, quae ad hanc quaestionem spectant, jam dicta sunt, ubi egi de conscientia dubia. Juvat autem hinc ea omnia simul colligere et fusius proponere.

1. Ante omnia videndum est, num dubium aliqua ratione solvi possit. In dubio vero solutione quaerenda major minorve diligentia adhibenda est:

- 1) pro gravitate negotii, de quo agitur;
- 2) pro conditione hominis, qui inquirere debet;
- 3) pro temporis opportunitate, quod suppetit, antequam agi oportet.

2. Homo doctus generatim majorem curam et considerationem adhibere debet quam homo rudis; attamen ei, qui in rebus moralibus versatus est, etiam facilius *suo iudicio* niti licet, quam qui in illis rudis est et non instructus: quod e. g. confessario in circumstantiis, in quibus consulere nequit alios, accidere potest.

Quare in re doctrinali homo non doctus fere sola auctoritate duci debet, generatim probi et periti confesarii vel parochi: nisi forte agitur de rebus, quae potius ad aliorum iudicium spectant.

Qui vero doctrinaliter dubium solvere vult aut debet, plerumque unius tantum auctoris auctoritate niti non potest, nisi ille sit summae auctoritatis, ab Ecclesia commendatus (sume v. g. S. Alphonsum). Insuper aut convenit, aut etiam requiritur, ut rationes in ipsa causa positae investiget. In gravioribus autem quaestionibus ipse sibi non ita fidere debet, ut aliorum opiniones consulere et expendere negligat.

3. Si agitur de rebus, quae etiam homini indocto ejusque capacitati perviae sunt, non est, cur etiam ille non possit sibi ipse per se ex iudicio speculativo probabili dictamen practicum certum formare. Quod re ipsa etiam fit, quando *ex probabilibus rationibus et conjecturis* homines quoque rudiores subjective firmiter concludunt, sibi hoc vel illud illicitum esse non posse. Quamquam enim non reflexe axioma probabilismi sciunt, tamen natura duce, dubium, quod forte superest, tuto spernunt, atque peccandi formidinem aut nullam concipiunt, aut non eam, quae ad verum peccatum, maxime ad grave, contrahendum requiritur. (V. etiam Ant. Mayr *theol. scholast., tract. IV, de actibus hum. disp. 2 q. 3.*)

§ 3.

III. *Quaestio: Potestne idem homo, in eadem re utraque opinione pro- 114 babilis, si sit una alteri opposita, prout liberit, uti?*

1. Si res aliqua sive actio iudice vel ethice eadem in diversis circumstantiis concretis vel diversis temporibus occurrit, ita ut non agatur de una eademque re in individuo: *per se* nihil impedit, quo-

minus modo unam, modo alteram sententiam, quarum utraque et in se et mihi probabilis est, practice sequar. — Aliunde tamen fieri potest, ut id aliquando non liceat, aut non expediat, v. g. in iudice, qui, si modo unam, modo alteram ex opinionibus sequatur, justam reprehensionem inconstantiae, vel pro circumstantiis etiam injustitiae labem non effugiat.

2. Non possum in una eademque re individua, seu in circumstantiis concretis opinionem jam assumptam mutare, adeoque actionem meam secundum utramque opinionem (etsi per se probabilem) dirigere, si ex tali mutatione sive conjunctione aut 1. certum aliquod jus tertii vel certa aliqua obligatio violatur, aut 2. *alterutrum* ex iuribus vel legibus indubiis *certe* violatur, quamquam *utrum* jus vel *utra* lex violatur, nescitur. (Cf. Lugo *de Euchar.* d. 15 n. 46—54; Voit *theol. mor.* t. 1 n. 104.)

115 Exemplos rem declarabo. Vovisti v. g. jejunium pro certo die, commutas illud votum in aliud opus *postea* ponendum ex probabili illa opinione, licere mutationem privatam in opus evidenter aequale; transacto priore die statuto, mutas opinionem assumens, non posse fieri mutationem talem privatam, atque ita *nihil* praestas. Sane illicite ages, quum certam aliquam obligationem tali modo eludas.

Similiter illicite aget, qui, nixus probabili opinione de valore testamenti informis, accipiat haereditatem contra haereditatem ab intestato, sed simul nixus contraria opinione probabili de nullitate talis testamenti, legata solvere nolit. Nam ad legata illa retinenda nullum titulum vel specie probabilem ostendere potest: sc. non ex testamento, ut suppono; non ex defectu testamenti validi, siquidem secundum illum titulum non legatis tantum, sed tota haereditate privandus esset.

Pari modo, qui propter discrepantiam horologiorum inter utramque opinionem probabilem dubius haeret, utrum media nox sit necne, non potest ex una parte negligere portionem divini officii restantem, et ex altera parte cum proposito sumendi mane Sanctam Eucharistiam coenare. — Aliud est, si quis putans v. g. feriam VI. jam elapsam esse, juri die Sabbati communicandi renuntiat, quod gravius sibi videatur jejunum manere, atque carnes comedit: sed statim postea audit, secundum aliud horologium, cui aequae fidere potest, diem Sabbati nondum incepisse. Quo animadverso, potest, mutata sententia vel potius correcto suo errore, mutare propositum et Sanctam Eucharistiam mane recipere.

§ 4.

116 IV. *Quaestio: Quid confessario agendum est in eligendis opinionibus earumque usu relate ad poenitentes?*

1. In praxi confessarius debet potius benignus esse, quoad fieri potest, quam rigidus cum poenitente. Attamen si opiniones benigniores sunt in ea materia, quae periculum peccati formalis creat atque occasionem peccandi constituit, potius severius quam benignius agendum est: modo tamen sequendo severiorem sententiam periculum peccati revera longius removeatur, et *stricta obligatio* prae gravi suasionem ibi

tantum imponatur, ubi talis revera adest. (Cf. S. Alph. l. 6 n. 605.) Benigniores autem sententiae, quas sequi expedit, eae sunt, quae obligationes non urgent, quamdiu ratio vere et practice probabilis contra obligationem existit.

2. Attamen per se nihil impedit, quin *suadere* vel *consulere* poenitenti possim secundum sententias minus benignas, praesertim si probabiliiores sunt, tum in materia merae honestatis, tum in materia justitiae et restitutionis, siquidem saepe melius et consultius est, tutiora amplecti, si modo non fiat ex obligatione. Nihilominus ne sic quidem indiscriminatim agi debet; sed prudentiae est expendere, num et quando id in concreto expediat.

3. Male vero et injuste agit, qui poenitentem sub incommodo ¹¹⁷ denegatae absolutionis cogere vult, ut, relicta sua probabili opinione, quae confessario non placet, hujus sententiam sequatur. Poenitens enim, si sequi vult probabilem opinionem et alioqui dispositus est, post confessionem peractam *jus habet absolutionis*.

4. Etiam si poenitens proprias opiniones non habet, utpote in iis rebus ignarus, confessarius *perperam* agit, si procedit contra poenitentem ejusque libertatem, quamdiu opinio vere probabilis in ejus favorem adest sensu modo in no. 1 explicato. Sume v. g. causam restitutionis: in vera probabilitate pro poenitente standum est, quamquam etiam contra eum probabilis, imo probabilior opinio existit.

5. Ut vero confessario tunc *injuste* poenitenti damnum intulisse dicatur, usus opinione severiore in onus et incommodum poenitentis, videtur requiri, ut obligaverit poenitentem contra *eam* opinionem, quae communis est vel *communiter ut practice sequenda* statuitur. Si enim sententia *communior* (vel probabilior) contra poenitentem est, atque contraria (licet etiam satis probabilis videri possit sive propter auctoritatem sive propter rationes) confessario non probatur: non puto constare de *injustitia*, quando contra poenitentem causa deciditur. Imo injustitiae eum incusare sat durum est, qui secundum sententiam in quaestione juris vere probabilem etiam contra poenitentem egerit (practice tum vix dici poterit, quaenam opinio sit *probabilior*); equidem non auderem talem confessarium injustitiae reum pronuntiare.

Pro foro externo, quum iudex jus et declaret et suo modo faciat, ille agendi modus non esset certo injustus, ut n. 801 sqq. dicturi sumus: num in foro interno contrarium *omnimodo* dicere cogamur?

Attamen ut hic ad 4 dixi, confessarius, qui sciat benigniorem sententiam pro poenitente probabilem esse, quique eam pro probabili habeat, *perperam utique* videtur agere, si, ea neglecta, poenitenti onus restituendi vel solvendi imponat: quia principalis cura confessarii in bonum poenitentis potius quam in bonum tertii extranei dirigi debet.

6. Eam quidem opinionem, cujus confessarius *perspicit* falsitatem, ¹¹⁸ *consulere* non potest. Attamen cavere debet, ne facilius putet, se falsitatem alicujus sententiae perspicere, quae a scriptoribus magnae auctoritatis tenetur. In specie 1. propter talium scriptorum auctori-

tatem generatim jure dubitare potest suoque judicio diffidere, ita ut, quod sibi falsum esse videatur, nihilominus pro certe falso non habeat. Imo 2. etsi sententiam quandam pro certe falsa habet, *absolvere* potest et debet poenitentem, qui aut per se instructus aut ab altero (confessario) edoctus, contrariam opinionem, quae externe satis probabilis est, tenet atque pro se vult sequi. Atque ulterius etiam 3. confessarius, qui aliquam sententiam pro certe falsa habet, potest, imo aliquando ex caritate debet poenitenti *indicare* esse, qui teneant opinionem contrariam; quare sua causa licere, si placeat, aliorum opinioni sese conformare: id quod tamen fieri non potest, si ex confessarii praesentis judicio determinati cujusdam peccati formalis periculum proximum seu occasio inducatur, aut si opinio olim externe probabilis probabilitatem suam jam amisit. Cf. de hac re etiam Bouquillon l. c. n. 352—360.

Caput III.

De elementis legis singillatim consideratis.

(Scriptores, qui utiliter adeuntur, habes cap. I. indicatos.)

Postquam essentiam legis ejusque vim ligandi conscientiam consideravimus atque necessariis limitibus circumscripsimus, ad ejus elementa singula accuratius perpendenda transeamus oportet: quo magis etiam vis legis insita intelligatur. Sunt autem elementa haec: auctor, objectum, subjectum, effectus.

Articulus I.

De auctore legis ejusque legislatione.

119 Praeter Deum, qui supremus est omnium legislator, et ad quem tandem omnis potestas legislativa reducitur, esse inter homines, qui legum ferendarum facultate potantur, in ethica ex notione societatis perfectae colligitur, et in Sacra Scriptura evidenter expressum habes, ut: Prov. 8, 15; Rom. 13, 1 sqq. Quoniam vero Deus praeter societatem naturalem supernaturalem quoque instituit, Christi Ecclesiam, eamque sui juris fecit, duplex potestas humana legifera distinguitur, civilis una, altera ecclesiastica.

In *civilibus* pro diversis rerum publicarum constitutionibus potestas legifera aut apud unum supremum regni moderatorem residet, aut ex cooperatione complurium partium, quarum unaquaeque corpus aliquod morale constituere potest, coalescit. At quia haec regnorum constitutio mutabilis est, non est, cur in definiendo auctore legis civilis accuratius immoremur.

De *Ecclesia* hoc loco ea tantum breviter indicaturus sum, quae ordinariam legum ferendarum potestatem respiciunt; alia vide n. 200 sqq.

I. Pro tota Ecclesia ejusque partibus S. Pontifex leges condere 120 potest. Idem valet de Concilio generali seu oecumenico a Romano Pontifice celebrato et confirmato.

Ab iis demonstrandis eo magis abstinere possum, quod haec potestas tum in dogmate, tum in jure canonico fuisse probari solet, eaque in notione summi pastoris, quem Christus sanctum Petrum fecit, plane continetur.

II. Pro aliqua provincia ecclesiastica concilium provinciale veras leges condere potest. At ejus decreta ex hodierna disciplina *recognitione*, non approbatione Sacrae Congregationis Concilii indigent. (V. Ben. XIV. *de syn. dioec.* l. 13 c. 3 n. 3; cf. etiam Bouix *du concile provincial* p. 4 c. 17.)

III. Episcopi pro sua dioecesi potestate legifera potiuntur, dicente Apostolo, eos positos esse a Spiritu Sancto, *regere* Ecclesiam Dei (Act. 20, 28). Eorum statuta sine alterius approbatione vel recognitione vim obligandi obtinent (Craisson *Manuale* n. 941).

IV. In ordinibus religiosis qui suprema potestate potiuntur, etiam leges condere possunt, ut capitulum generale vel generalis congregatio, atque etiam supremi praesules ordinis vel provinciae per se quandam potestatem legiferam habere consueverunt.

Reliqui vero praelati seu Superiores immediati et locales, quamquam legis ferendae potestatem non habent, tamen ex potestate jurisdictionis *praecepta* imponere possunt: habent enim regendae suae communitatis potestatem *quasi-episcopalem*.

V. Superiorissis monialium etiam minus legum condendarum facultas convenit, neque praecepta imponere possunt vi jurisdictionis, sed solum ex potestate dominativa et domestica.

VI. Ut vero iis, quae praecepta sunt a Superiore, vera vis obligandi insit, debet Superior esse legitimus, seu legitimum aliquem titulum ostendere posse, quo Superior rite constitutus sit, aut saltem aliquid, quod sit loco legitimi tituli, ut est v. g. diuturna potestatis possessio.

VII. Praeter legitimum titulum, qui in Superiore requiritur, quoad ejus praecipendi actum necesse est, ut lex sit rite promulgata. S. Thom. I. II. q. 90 a. 4.

Uberior explicatio. Observanda ad I. 1. Summi Pontificis in 121 Ecclesiam potestas solo jure divino limitatur; quare, salvo divino jure, R. Pontifex inferiorum praelatorum statuta et leges mutare, abolere, illorum potestatem restringere potest.

2. Rom. Pontifex non solum istas leges vel praecepta sive ex jurisdictionis potestate sive ex potestate dominativa ordinum religiosorum lata, sed etiam leges conciliorum oecumenicorum mutare et abolere potest; nam etiam hae leges non sunt supra Papam, sed vere *ipsius* leges sunt.

Ad II. Leges conciliorum provincialium, quamquam sola recognitione Sacrae Congregationis indigent, tamen aliquando (ut etiam in legibus synodalibus dioecesanis contingere potest), confirmationem Sedis Apostolicae accipiunt. Quod sit fit, observanda est distinctio approbationis, quae dicitur